

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΥΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1945

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

38 — ΤΣΩΡΤΣΙΑ — 38

ΑΘΗΝΑΙ

πού ἄλλοιῶς «κοιμᾶται ἢ καὶ πεθαίνει».

Ἐὰν ἀναζητήσουμε μάλιστα τὴν πιὸ σύνθετη καὶ γι' αὐτὸ πιὸ ἀκέρια ἔκφραση πού ἔδωσε ὁ Βαλερύ στὴ βούληση καὶ στὴ σκέψη του, στὸ μεγάλο του ποίημα «Τὸ ναυτικὸ κοιμητήριον», στὸ ἀριστούργημά του. Οἱ πηγές τοῦ ποιήματος, μᾶς λέει ὁ Βαλερύ, βρίσκονται «ἀνάμεσα στὸ κενὸ καὶ στὸ καθαρὸ (δηλαδὴ ἀπόλυτο) συμβάν». Ὡστόσο, τὶς πηγές αὐτὲς τὶς βλέπει ὁ Βαλερύ ταυτόχρονα «πλάϊ σὲ μιὰ καρδιά», κ' ἔτσι ὅλα ἀνάγονται, ἀντίθετα ἀπ' ὅ, τι συμβαίνει π.χ. στὸν Στέφαν Γκεόργκε, στὸ αἶσθημα. Ὁ Βαλερύ δὲν θριαμβεύει καὶ δὲν παίρνει ὄφος κα-

τακτητῆ πού δὲ λυπᾶται τὸν ἡττημένο. Ὁ Βαλερύ, ἀντίθετα ἀπὸ τὸν Στέφαν Γκεόργκε, ξέρι πολύ καλὰ ὅτι ἡ δύναμη εἶναι ὠραία μόνο καὶ μόνο στὴν ἠθικὰ σπάνια ἐκείνη περίπτωσι πού δὲν εἶναι ἀλαζονική καὶ πού μᾶς κάνει νὰ τὴν γευόμαστε σὰν ἓνα πικρὸ ποτό. Τὸ «μεγαλεῖο», λέει ὁ Βαλερύ στὸ «Ναυτικὸ Κοιμητήριον», εἶναι «μιὰ πικρὴ, σκοτεινὴ καὶ ἠχηρὴ δεξαμενὴ». Ὁ Βαλερύ γίνεται ἔτσι κ' ἓνας μεγάλος ἠθικὸς διδάσκαλος, χωρὶς νὰ παίρνει τὸ ὄφος τοῦ δασκάλου καὶ νομοθέτη, γίνεται κ' ἓνας ἠθικὸς ἥρωας, χωρὶς νὰ μοιάζει διόλου ἥρωας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡ ποιητικὴ ἀξία τοῦ Βαλερύ*

Σ' ἓνα νεόβγαλτο περιοδικὸ σκανδαλίστηκαν γιὰ ἓνα κριτικὸς, μιλώντας γιὰ τὸν Βαλερύ μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἑλληνικῆς μετάφρασης τῆς «Πυθίας», εἶπε πὼς ἡ ἀξία τῆς ποιήσεώς του συνίσταται στὸ λεκτικὸ τῆς. «Πὼς!» ἀναφωνοῦνε μὲ στόμφο καὶ μὲ ἀρκετὴ δόση οἴκτου γιὰ τὴν τόση ἀγνοία, ἐλεκτικὴ ἢ μοῦσα τοῦ διανοητικώτερου ἴσως ποιητῆ, τοῦ ἀνθρώπου πού φιλοδόξησε νὰ γράφει τὸ δράμα τῆς καθαρῆς νόησης, πού καυχίεται γιὰ τὴ μαθηματικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν νοημάτων του καὶ πού βροντοφώνησε: *O ma mère Intelligence!*

Γράφοντας αὐτὰ, κ' ἰδίως τὸ τελευταῖο, εἶναι βέβαιοι—αὐτοὶ—πὼς ἀπόδειξαν σὲ τί συνίσταται ἡ ἀξία τῆς ποιήσεώς του Βαλερύ—καὶ ἐντροφοῦνε στὸ θρίαμβό τους.

Δὲν ἔχω ἰδεῖ στὸ ἔργο του, πού ὁ Βαλερύ «καυχίεται» γιὰ τὴ μαθηματικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν νοημάτων των. Ἐχῶ ὅμως διαβάσει δυὸ φράσεις του, δυὸ ἀφορισμούς του πού φαίνεται νὰ μὴν τοὺς ἔχουν προσέξει οἱ ἀνθρώποι τοῦ νεόβγαλτου περιοδικοῦ, μὰ πού θὰ ὤφειλαν, πρὶν μιλήσουν γιὰ τὴν ποίησίν του Βαλερύ, νὰ τοὺς εἶχαν προσέξει. Ὁ ἓνας λέει:

«La poesie est un système pur des ornements et des chances du langage.»

Καὶ ὁ ἄλλος:

«Les meilleurs poèmes sont les meilleures réussites dans une langue.»

Τοὺς ἀνάφερα καὶ ἀπὸ κάποια, τὸ ὁμολογῶ, χαιρέκακη ἐπιθυμία νὰ δώσω μιὰ ἀποστομωτικὴ ἀπάντησι τοῦ ἴδιου τοῦ Βαλερύ σὲ ἀσύστατους δογματισμούς ὅσο ἀφορᾷ τὸ ποιητικὸ του ἔργο, κυρίως ὅμως γιὰ τὸ ὅλοκληρο τὸ ἔργο αὐτὸ στηρίζεται σ' αὐτοὺς κ' εἶνε ἡ ἐπιβεβαίωσή τους.

Πραγματικά, ἂν ἓνας ποιητῆς φρόντισε ἰδιαί-

τερα καὶ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον τὴν ἔκφρασή του, αὐτὸς εἶνε ὁ Βαλερύ. Κληρονόμος τῆς ποιητικῆς τοῦ Μαλλαρμέ, ἂν δὲν ἀκολούθησε ἴσαμε τ' ἄκρα τὸ δάσκαλό του, πού ἀπέδινε στὶς λέξεις μιὰ ἀξία πού δὲν στηρίζονταν πάντα στὴν ἐννοιά τους κ' ἔτσι ἔκανε τὴ σκοτεινότητά του ἀκόμα πιὸ σκοτεινὴ, στάθηκε ὅμως ἐκείνος πού ἀρνήθηκε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον τὴν ἔμπνευση καὶ τὴν ὑπαγόρευση τῆς—δὲν εἶπε ὁ ἴδιος πὼς γράφει μόνο «ἐπὶ παραγγελίας»—καὶ πού μεταχειρίστηκε πάντα τὶς λέξεις σὰν ἀριθμούς, ἀποδίδοντάς τους τὴν ἴδια «ἀρετὴ» πού ὁ Πυθαγόρας ἀπέδινε σ' αὐτοὺς. Κι' ἂν χαρακτηρίστηκε «καθάριος ποιητῆς» καὶ πήρε μιὰ ξέχωρη θέσι στὴ σύγχρονη ποίησι, εἶνε ἀκριβῶς γιὰ τὴν ψυχρὴ καὶ προσεκτικὴ ἀλχημεία στὴν ἐκλογὴ τῆς λέξης καὶ τὸ συνδυασμὸ τῆς μιᾶς μὲ τὴν ἄλλη πλούτισε τὴν ἐννοιά τους καὶ τὴν προέχτεινε, γιὰ τὴν οἱ λέξεις του, ὅπως λέει ὁ ἄββᾶς Μπρεμόν, «ἐκλεγμένες καὶ τοποθετημένες κατὰ μιὰ ὀρισμένη τάξι, μοιραία καὶ γητευτικὴ, δημιουργοῦν στὴν ψυχὴ τὴ μυστηριώδη ἐπίδρασι μιᾶς μαγικῆς φόρμουλας».

Ὅτι ὁ Βαλερύ εἶναι ἓνας διανοητικὸς ποιητῆς, ὅτι συχνὰ ἡ ποίησίν του κυμαίνεται ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο στὸ ἀφηρημένο, κανεὶς βέβαια δὲ θὰ τὸ ἀρνήθει. Μὲ τὸ νὰ ὑποστηρίξει ὅμως κανεὶς ὅτι ἡ ἀξία, ἡ γοητεία τῆς ποιήσεώς του συνίσταται στὸ ὅτι θέλησε νὰ γράφει «τὸ δράμα τῆς καθαρῆς νόησης», ἢ «στὴ μαθηματικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν νοημάτων του»—δείχνει πὼς οὔτε στὸν κόσμον τῆς ποιήσεώς εἶνε πολὺ μπασμένος, οὔτε στὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν. Πραγματικά, ἂν θελήσει κανεὶς ν' ἀναζητήσει κάτω ἀπὸ τὸ θαυμάσιο ἔνδυμα τῆς ἔκφρασης τὴ «φιλοσοφία» τοῦ Βαλερύ, νὰ τραβήξει ἔξω ἀπὸ τὴ θελητῆ του σκοτεινότητι τὸ κήρυγμα ἢ ἀπλῶς τὸ νόημα τῆς ποιήσεώς του, δὲ θὰ βρεῖ οὔτε πολλὰ πράγματα πού νὰ κινᾶν τὸ πνεῦμα σὲ βαθειοὺς στοχασμούς, οὔτε—κυρίως—τίποτα τὸ καινούριο. Μὲ διάφορες ἐκφράσεις, εἶναι πάντα τὸ ἴδιο φιλοσοφικὸ θέμα πού ξαναγυρίζει καὶ

* Ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Σήμερα» (Ἰαν. 1933, σελ. 6-10). Ὁ κ. Κ. Γεννηιάτης («Τὰ Νέα», 23 Ἰουλίου 1945) μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Βαλερύ τοῦ μίλησε μὲ πολλὴν εὐχαρίστησι γιὰ τὴν κριτικὴ αὐτὴ ἐργασία τοῦ κ. Κώστα Οὐράνη καὶ τὴν ἐχαρακτήρισε «πᾶρα πολὺ ἐξυπνη, ἀξιόλογη».

τ' ἀφήρημένα» του ποιήματα δὲν εἶνε παρὰ μουσικολεκτικὴ παραλλαγή γύρω ἀπὸ τὸ αὐτὸ μοτίβο,—πρᾶμα ποὺ ἔκανε ἕνα βιογράφο του νὰ γράφει ὅτι ὁ Βαλερύ ξαναφτιάχνει ἀδιάκοπα τὸ ἴδιο ποίημα. Τὸ βαλερικό αὐτὸ μοτίβο ἀποτελεῖ τὴν οὐσία τῆς ἀρχαίας Ἑλεατικῆς σχολῆς ποὺ, κυττάζοντας πρὸς τὰ πράγματα sub specie aeternitatis—ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν χρόνο καὶ τὸ διάστημα—κατέληγε στὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς ὄντος ἀπόλυτου (Τὸ αἶν ἔν καὶ οὔτε γιγνώμενον, οὔτε ἀπολλύμενον, οὔτε αὐξανόμενον, οὔτε φθίνον... ἀλλ' αὐτὸ καθ' αὐτὸ μεθ' αὐτοῦ μονοειδὲς αἶν ἔν, ὅπως τὸ λέει ὁ Πλάτων) καὶ θεωροῦσε ὅτι κάθε κίνηση, κάθε ἀλλαγὴ, κάθε ζωὴ δὲν εἶναι παρὰ χίμαρα καὶ κατὰπτωσις. Ἔτσι κι' ὁ Βαλερύ τραγουδοῦει τὴν ἀτέλεια τῆς ὑπαρξῆς, διερωτᾶται ἂν ἡ ζωὴ ἀξίζει τὸν κόπο νὰ τὴ ζεῖ κανεὶς, θεωρεῖ κάθε ὕλικοποίησι, κάθε μετατροπὴ τῆς σκέψης σὲ πράξη, ὡς ξεπεσμό, στοχάζεται τὸ Ἑλεατικὸ ὄν, ποὺ γιατί εἶναι τόσο ἀφήρημένο ἀναλογεῖ μὲ τὸ Μηδὲν, ἀλλὰ, ἀντίθετα πρὸς τοὺς Ἑλεάτες, συμπεραίνει ὅτι ἀφοῦ βρεθῆκαμε στὴ γῆ κ' ἐπειδὴ μπορούμε, ὑψώνοντας τὸ πνεῦμα μας, νὰ ἐλαττώσωμε κάπως τὴν ἀθλιότητα τῆς ὑπαρξῆς μας καὶ νὰ γνωρίσωμε μερικὲς ἀγνὲς χαρὲς, «il faut tenter de vivre»: πρέπει νὰ δοκιμάσωμε νὰ ζήσωμε. Αὐτὴ εἶνε ὅλη ἡ «φιλοσοφία» τοῦ Βαλερύ, — φιλοσοφία ποὺ εἶνε περισσότερο μιὰ στάσις ἀντικρουστὴ ζωῆ.

Γι' αὐτὸ πρέπει λοιπὸν νὰ θαυμάζωμε τὸν Βαλερύ; Δὲν τὸ νομίζω, καὶ κανεὶς σοβρὸς ἄνθρωπος δὲν πιστεύω νὰ τὸ νομίζει. Πραγματικά, δὲν εἶνε μόνο οἱ φιλόσοφοι κ' οἱ ἐπιστήμονες ποὺ δὲ θεώρησαν ποτὲ τὸν Βαλερύ ὡς ἕνα τοῦ κύκλου τους· κι' αὐτοὶ οἱ κριτικοὶ τῆς χώρας του, ποὺ ἀσχολήθηκαν μ' αὐτὸν κ' ἔγραψαν ὀλόκληρες μονογραφίες γιὰ νὰ τὸν κατατάξουν, δὲ στάθηκαν μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτὸ μπρὸς στὰ «νοήματα» τῆς ποιήσεώς του. Ὁ Σουνταί, ἕνας, ὡς τόσο, ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ κήρυξαν τὴν ποιητικὴ ἀξία τοῦ Βαλερύ, μιλώντας γιὰ τὰ φιλοσοφικὰ νοήματά του, λέει, λέξη πρὸς λέξη, ὅτι «ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ποιότητα τῆς ἐκφράσεως, ἀνάλογα πράγματα βρίσκει κανεὶς καὶ στὸν Σουλὺ Πρυντόμ». Τί μακριὰ ποὺ βρισκόμαστε ἀπὸ τὸ θαυμασμὸ τοῦ νεόβγαλτου περιοδικοῦ γιὰ τὸ «βροντοφώνημα» τοῦ Βαλερύ «O ma mère Intelligence!», ποὺ τὸ ἀναφέρει ὡς ἀποστομωτικὴ ἀπάντησι στὸν κριτικὸ ποὺ παραγνώρισε τὴν ἀξία τῆς νόησης στὴν ποιήσή του καὶ μίλησε γιὰ τὴν ἀξία τῆς ἐκφράσεως! Πόσο πιὸ κοντὰ ὅμως βρισκόμαστε στὸν Βαλερύ! Κι' ἀλήθεια, ἂν ὁ Βαλερύ εἶνε ἕνας ποιητὴς διανοητικός, εἶνε λιγότερο γιὰ τὰ ἴδια τὰ νοήματά του καὶ περισσότερο γιὰ τὴ διανοητικότητά τῆς ἐκφράσεώς του, ποὺ μᾶς διεγείρει καὶ μᾶς κρατᾶει σὲ μιὰ ἀνάλογη «διανοητικὴ εὐαισθησία», —ἀνεξάρτητα τῆς τέλειαις ἢ ὄχι κατανόησης τῶν νοημάτων του. Σ' αὐτὰ ἀκόμα τὰ ποιήματά του ποὺ δὲν περικλείουν ἀνοήματα ἀλλὰ περιγράφουν τὴν γυναικεία γυμνότητα ἢ πράγματα τῆς σάρκα καὶ τοῦ ἔρωτα μὲ μιὰ καταφανῆ εὐαιρέ-

σκεία ποὺ προδίδει ἀρκετὸ σαυσαλισμὸ, ἢ ἐκφράσή του, οἱ λέξεις ποὺ διαλέγει, οἱ εἰκόνες τοῦ κρατιοῦνται πάντα σ' ἕνα ἐπίπεδο διανοητικὸ.

Ἐπὶ ἀνάμεσα στὰ ποιήματα τοῦ Βαλερύ ἕνα ποὺ ἀναφέρεται συχνότερα, ποὺ συντέλεσε στὸ νὰ τὸν κάνει διάσημο καὶ ποὺ τὸ νεόβγαλτο περιοδικὸ τ' ἀναφέρει ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ διανοητικότερα ποιήματά του: Τὸ Θαλασσινὸ Νεκροταφεῖο. Αἱ λοιπὸν: σ' αὐτὸ ἴδιον ἂν ἔν ἦταν ἡ ποιότητα τοῦ λεκτικοῦ, ἂν οἱ λέξεις εἶν ἦταν διαλεγμέναι μία-μία γιὰ νὰ ἐκφράσουν πὸ πυκνὰ καὶ μὲ καινούριο τρόπο τὰ νοήματα, ὅπως ἕνας χρυσοχὸς διαλέγει μὲ τὸ τσιμπιδάκι, γιὰ νὰ φτιάξει ἕνα κόσμημα, διάφορα πετράδια ἀνάλογα μὲ τὴ λάμψη τους καὶ τὸν συνδυασμὸ τῶν χρωμάτων τους, τί θάταν οἱ στοχασμοὶ ποὺ γεννᾶει στὸν ποιητὴ ἡ θέα τοῦ νεκροταφεῖου αὐτοῦ κοντὰ σ' ἄκροθαλάσσι; Ἐνα μεσαιωνικὸ στοχασμὸν ἑρασιτέχνη φιλοσόφου καὶ ρεμβασμὸν παλιοῦ ρωμαντικοῦ. Ὁ Βαλερύ ἐναλέει γιὰ τὴ ματαιότητα, τὸ ἐφήμερο τῆς ζωῆς μας καὶ τὸ φριχτὸ κενὸ τοῦ τάφου ἕνα πλῆθος πράγματα ἐξαντλημένα πιά. Ὁρισμένοι τῶνοι τοῦ θυμίζουσι τὰ καταθλιπτικὰ νεκρώσιμα τροπάρια τῆς ἐκκλησίας μας κι' ἄλλοι πάλι φέρουσι στὸ νοῦ μας τὸν Παπαρρηγόπουλο¹. Ὅτι δίνει στὸ ποίημα μιὰ ἰδιαίτερη ἀτμόσφαιρα, ὅτι τὸ διακρίνει ἀπὸ ἄλλα τοῦ εἶδους αὐτοῦ καὶ τὸ ἀνυμνῶνει, εἶνε ἀκριβῶς ἡ ποιότητα τῆς ἐκφράσεως, ἢ ἀδιάκοπη φροντίδα τοῦ Βαλερύ ν' ἀποφεύγει τὴν κοινοτυπία, τὴς εὐκόλες λέξεις, ποὺ εἶνε οἱ πρώτες ποὺ προστρέχουσι ὅταν τὸ πνεῦμα ζητᾶει νὰ ἐκφραστεῖ, νὰ συμπεκνώσει τὸ στίχο του,—προστρέχοντας γι' αὐτὸ ἀρκετὰ συχνὰ στὸν ἄλλειπτικὸ ἐκείνον τρόπο ποὺ χρησιμοποίησε πρῶτος ὁ Μαλλαρμέ,—καὶ νὰ πύγα τὸ διάγραμμα τοῦ νοήματος σὲ μιὰ σκοπεύουσα μυστηριώδη καὶ συνένοχη ποὺ ὑποβάλλει περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι ὑπάρχει πραγματικά· ὅλα αὐτὰ στοιχεῖα ποὺ προεκτείνουσι τὸ ποίημα μέσα στὴν ψυχὴ μας καὶ, κυρίως τοῦ ἐπιτρέπουσι νὰ μένει ποίημα, δηλαδὴ μὲ μιὰ ὑπόστασι ποὺ νὰ μὴν ἐξηγεῖται καὶ νὰ μὴν ἀποδίδεται μὲ τίποτα,—γιατί ὁ Βαλερύ εἶνε ἀπὸ κείνους ποὺ ὑποστηρίζουσι πῶς ὅ,τι ἀπὸ ἕνα ποίημα μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ καθαρά, νὰ μεταφραστεῖ εὐκόλα, καὶ νὰ μεταφερθεῖ σὲ πρόζα, εἶνε αὐτὸ τὸ ἴδιο πρόζα. Τὰ ἴδια αὐτὰ στοιχεῖα εἶνε ἐκεῖνα ποὺ κάνουν τὴς εἰκόνες καὶ τὴς περιγραφὰς τοῦ Βαλερύ νὰ χουσι κάτι τὸ πρῶτότυπο, τὸ πιὸ ὀξὺ καὶ τὸ πιὸ ὑποβλητικὸ

1. Πολλοὶ κριτικοὶ ἔχουσι ἐνδιατρίψει ἰδιαίτερα καὶ ἰδιαίτερα ἔχουσι ἐκαινέσει τὰ ποιήματα αὐτὰ τοῦ Βαλερύ. Ὁ Jacques Rivière μάλιστα ἔφρασε νὰ χαρακτηρίσει ὡς ὀραιότερο ποίημά του τὴν *Rondeau Mortu*.

2. Ὁ Βαλερύ λέει:

La large fille où se formalent les pleurs

κι' ὁ Παπαρρηγόπουλος λέει:

Εἰς τὸ κρανίον δὲ ἔν ᾧ τὴς οἶδα τί μεγάλα

ἰδέαι ἐγεννήθησαν...

νῦν ἢ ἀράχνη νωχελῶς τὸ εἶσασμα ὀφθαίει...

ἀπὸ ἄλλων ποιητῶν ποὺ τὶς διατυπώνουν μὲ μιὰ διαύγεια ποὺ λέει ὅ,τι θέλει νὰ πεῖ καί, ἐπομένως, ἐμποδίζει κάθε προέκτασή τους ἀπὸ τὴ φαντασία μας. Ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν γράψει κριτικά δοκίμια γιὰ τὸν Βαλερύ ἔχουν δώσει πληθὺς παραδείγματα αὐτοῦ ποὺ λέω. Δὲ θ' ἀναφέρω ἐδῶ ὡς ἐνδειξη τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο συνθέτει ὁ Βαλερύ παρὰ τὸ στίχο αὐτὸν τοῦ Θαλασσινοῦ Νεκροταφείου :

«L'insecte net gratte la sécheresses».

Στὸ στίχο αὐτὸν ὅλα ἐνώνουνται γιὰ νὰ φαρδύνουν, νὰ προσεκτείνουν, νὰ κάνουν ἐντονώτερο ὅ,τι ὁ ποιητὴς θέλει νὰ υποβάλλει καὶ ἡ ἐκλογή τῆς κάθε μιᾶς λέξης, κι' ὁ συνδυασμὸς τους στὴ γενικὴ ἐννοιά του καὶ ἡ μουσικότητα ἢ ἀνάλογη μὲ τὴν ἔννοια. Αὐτὸ ποὺ ὁ Βαλερύ θέλει νὰ μᾶς υποβάλλει μὲ τὸ στίχο του εἶνε ἡ ἐντύπωση μιᾶς καταθλιπτικῆς μεσημεριανῆς ζέστης τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ τῆς μεγάλῃς, τὴν ὥρα ἐκείνη, σιωπῆς τῆς φύσης ποὺ τὸ μονότονο καὶ διαπεραστικὸ τσιτσίρισμα τοῦ τζιτζικιοῦ, ταραζοντάς τη, τὴν υπογραμμίζει περισσότερο. Ἐνας ἄλλος ποιητὴς, γιὰ νὰ υποβάλλει αὐτὴ τὴν ἐντύπωση, θὰ πρόστρεχε σὲ στίχους περιγραφικοὺς ἢ θὰ ἔλεγε μὲ κυριολεξία σ' ἓνα στίχο ὅ,τι ἤθελε νὰ πεῖ, —πρῶτα ποὺ καὶ στὶς δύο περιπτώσεις θάταν πολὺ κοινὸ καὶ ποὺ γι' αὐτὸ θ' ἀδυνατίζε τὴν ἐντύπωση. Ὁ Βαλερύ, ἀποφεύγοντας νὰ ὀνομάσει τὸ τζιτζικί καὶ μεταχειριζόμενος τὸ γενικὸ ὄρο «ἐντομα», περιλαμβάνει ὅλους ἐκείνους τοὺς μυστηριώδεις καὶ παλμώδεις ἤχους τῶν ἐντόμων ποὺ ἀκούγονται μέσα στὴ μεγάλη ἠσυχία τῆς φύσης λέγοντας «l'insecte net gratte» ἀντὶ «l'insecte gratte nettement», ποὺ θάταν ἀκριβέστερο, κατορθώνει νὰ δώσει μιὰ διπλὴ ἐντύπωση: καὶ τὴν ἐντύπωση τοῦ ἤχου μέσα στὴ σιωπῆ, καὶ τὴν ἐντύπωση ἀπὸ τὴ θέα τοῦ τζιτζικιοῦ, ποὺ ξεκόβεται καθαρὰ πάνω στὸ κλαρί ὅπου εἶναι τοποθετημένο· μὲ τὸ συνδυασμὸ δύο ἀντίθετων λέξεων, gratte καὶ sécheresse ποὺ ἡ μία ἐκφράζει μιὰ πράξη συγκεκριμένη καὶ συνεχῆ κι' ἡ ἄλλη μιὰ ἀφηρημένη ἐννοια, ἐκβιάζει τὴ φαντασία μας νὰ δεχτεῖ πρὸς ἐντονα τὴν ἐντύπωση τοῦ διαπεραστικοῦ καὶ μονότονου τραγουδιοῦ τοῦ τζιτζικιοῦ μέσα στὸ βαρὺ κάμα τῆς γῆς καὶ τοῦ ἀέρα· τέλος ὁ μὲ τὰ συριστικὰ σύμφωνα:

L'insecte net gratte la sécheresse,

μὲ τὰ δοντόφωνα

L'insecte net gratte la sécheresse,

καὶ μὲ τὴν τραχύτητα τῶν ἐνωμένων συμφῶνων CT καὶ GR προσθέτει στὴν εἰκόνα μιὰ ἀντίστοιχη ἠχερότητα ποὺ τὴν πλουτίζει καὶ τὴν κάνει ἀκόμα πρὸς ζωντανή.

Τέτοιοι στίχοι, τέτοιες ἐπιτυχίες ἀφθονοῦν στὸ ἔργο τοῦ Βαλερύ. Ἄν δὲν ὑπῆρχε αὐτὴ ἡ ποιότητα τῆς ἐκφρασεως, ὅπως τὴ λέει ὁ Σουλταί, αὐτὴ ἡ «μυστηριώδης μαγνητικὴ ἀρμο-

νία τῶν λέξεων», ὅπως τὴν ὀρίζει ἓνας ἄλλος γάλλος κριτικὸς, ὁ Βαλερύ, κι' ἂν τὰ νοήματά του ἦταν πρὸς βαθεῖα καὶ πρὸς πρωτότυπα, δὲ θάταν ὁ ποιητὴς ποὺ εἶναι, ὁ ποιητὴς ποὺ θαυμάζουν. Τὸ ἴδιο τοῦ τὸ ἔργο μᾶς δίνει τὴν ἀπόδειξη. Εἶναι μέρη, εἶναι στίχοι, ὅπου ὁ ποιητὴς δὲν μπόρεσε νὰ ἐπιτύχει τὴ μεταφορὰ τοῦ νοήματος στὸ ποιητικὸ πλαίσιο καὶ τὰ μέρη αὐτά, οἱ στίχοι αὐτοὶ ἔχουν ἓνα σχολαστικὸ, ἓνα διδαχτικὸ τὸνο ποὺ διαλύει τὴ μαγεία, —ὅσοδήποτε κι' ἂν ὑποθεθεῖ ὅτι τὰ νοήματα ποὺ ἐκφράζουν εἶναι βαθεῖα. Νὰ μερικὰ παραδείγματα:

Soleil, Soleil... Faute éclatante!,
Tu gardes les cœurs de connaître
Que l'univers n'est qu'un défaut
Dans la pureté du non être.

Il se fit Celui qui dissipe
En conséquences, son Principe,
En étoiles son Unité.

Zénon, cruel Zénon !.. Zénon d'Elée !
M'as-tu percé de cette flèche ailée
Qui vibre, vole, et qui ne vole pas !
Le son m'enfante et la flèche me tue !
Ah ! le Soleil ! Quelle ombre de tortue
Pour l'âme, Achille immobile à grands pas !

...Ici les délices sont causes
Suffisantes au cours des choses

Midi là haut, Midi sans mouvement
En soi se pense et convient à soi-même...

Toujours le mensonge m'a plu
Que tu répands dans l'absolu...

C'est là mon fort, c'est là mon fin,
A moi les moyens de ma fin !

Γιὰ τὰ μέρη αὐτὰ τῆς βαλερικῆς ποιήσεως θὰ μπόρουσε νὰ πεῖ κανεὶς, ἐπαναλαμβάνοντας ἓνα στίχο τοῦ ἴδιου τοῦ Βαλερύ, ὅτι εἶναι τὰ ἐλαττώματα τοῦ μεγάλου διαμαντιοῦ τῆς. Ὑπάρχουν σὰ μιὰ ἀκόμα ἐπιβεβαίωση ὅτι ἡ ἀξία τῆς ποιήσεως του, κάθε πραγματικῆς ποιήσεως, δὲν ἐγκείται στὸ βάθος ἢ τὸ ὕψος, τῶν νοημάτων (γιατὶ τότε κάθε φιλόσοφος ποὺ θὰ ἔβαζε σὲ σωστοὺς, μετρικὰ, στίχους τοὺς φιλοσοφικοὺς στοχασμοὺς του θάταν καὶ μεγάλος ποιητὴς), ἀλλὰ στὴν ποσότητα καὶ τὴν ποιότητα τοῦ λυρισμοῦ, —ἐκείνου δηλαδὴ τοῦ ἀνεξήγητου ἐκάτι» ποὺ ἐπιδράει ἀπάνω μας σὰν ἓνα μάγεμα, ποὺ δίνει μιὰ παλμώδη προέκταση τῆς ἐννοιας τοῦ ποιήματος μέσα στὴν ψυχὴ μας, ποὺ γιὰτὶ κανεὶς δὲν μπόρεσε νὰ τὸ καθορίσει εἶνε μιὰ ἀκόμη ἀπόδειξη ὅτι δὲν ἀπορρέει ἀπὸ τὸ νόημα ἀλλὰ ποὺ ὅσο ἡ ποιότητα τῆς ἐκφρασεως εἶνε τελειότερη, τόσο πληρέστερη ψυχικὴ χαρὰ καὶ συγκίνηση μᾶς δίνει, τόσο μεγαλύτερη εἶνε μέσα μας ἡ παλμώδης του προέκταση...

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

1. Pierre Guégnon, «Paul Valéry».